

A VÁRADI KINCSTÁRI URADALOM JOBBÁGYSÁGA 1718-BAN.

A szatmári béke után Magyarország számára végre a regenerálódás és a belső építés évtizedei következtek el. Az elmúlt 200 esztendő alatt szinte nem is akadt az országnak olyan területe, amely meg ne szenvedte volna a török hódoltságnak és a felszabadító háborúknak pusztításait, vagy a Thököly és Rákóczi szabadságharc vérveszteségeit, vagy a megtizedelő pestis-veszedelmet. Ennyi megpróbáltatás után végre lélekzethez jutva, mindenekelőtt számba kellett vennie a magyarságnak országa viszszanyert földjét és megmaradt lakosságát. Különösen az újra meginduló gazdasági élet sürgette ezt a számbavételt; az 1720-ban elrendelt országos összeírást¹ évekkel megelőzték már az egyes uradalmak összeírásai, így a nagyváradi kincstári uradalom 1718. évi összeírása² is, amelyet a jószágot kezelő szepesi kamara végeztetett Eröss Gábor szatmári provizzorral.

Bihar megye egyike volt azoknak a területeknek, amelyekre az özszes megpróbáltatások a legsúlyosabban ránehezdedtek. Különösen Nagyvárad környékét pusztították el a vár uralmáért folytatott véres küzdelmek. Ennek megfelelő az összeírás-nyújtotta kép; kisebb-nagyobb területekről újra meg újra megisméltendő megjegyzés: régóta lakatlan pusztaság — *praedium iam pridem desolatum* —, illetőleg a Kőrösök árterületeihez tartozó nádas. Máshol meg nehéz határt vonni a pusztaságok és a 3–5 jobbágylakosú „falvak” között.

A nagykiterjedésű, 62 falut és 14 pusztát magában foglaló váradi uradalom a Nagy Alföld peremén, részben már a Réz-hegységben terül el. A Sebes Kőrös északi részén folyik keresztül, területét ennek déli mellékfolyói ágazzák be. Az 1718.-i összeírás a váradi uradalom

¹ Acaády Ignác: Magyarország népessége a *pragmatica sanctio* korában. Statisztikai Közlemények XII. k.

² *Conscriptio Dominií Varadiensis. Országos Levéltár, Urbaria et conscriptiones F. 17. N. 9.*

különálló részeként említi a pappmezei uradalmat, mert ezen is található egy régi várrom, mint birtokközpont. A rom eredetileg állítólag kalugyer kolostor volt, — innen a Pappmező elnevezés, — utánuk a Bogdányi család emeletes várrá építtette át bástyákkal, vízárokkal, — most romokban áll a mellette épített templommal együtt. Ennek az uradalomnak régen pallosjoga is volt. A későbbi évek összeírásaiban már elmosódnak a váradi és a pappmezei uradalom közötti határok, de 1718-ban még a tulajdonképpen váradi uradalom 15 falujával és 196 jobbággyával szemben, a pappmezeihez 47 falut és több, mint 900 jobbággyot számítanak. Idetartozik a 14 puszta is, amelyek közül nem egyből 10—12—25 jobbággytelek is kitelnék, mint Iklódból, Vatjonból, Peterdből, — sőt 50 sessiót kitevő is akad, mint Kis-Ugra. Sessióként csak 16 holdat számítva, Kis-Ugra magában is 800 holdas pusztaság. A 62 faluban kb. 1100 jobbággyot említ a conscriptio, ami családjaikat hozzászámítva legalább 4—5.000 főnyi, tehát tekintélyes számú lakosságot jelent. Ez a 4—5.000 ember az országos viszonyoknak megfelelően nagy területen szétszórta él. A falvak egyharmada törpe község, pl. 3 család van Dobrestben, Krecsanban, Esküllőben, 5 család van Kalotán, Topesten, Szelistyén, Szitányban, 6 Kigyiken, Ürgetegen, Pestcsőn, Kapocsányban stb. Átlagosak a 10—12—20 családból álló falvak, mint Zaránd, Szurdok, Sergés, Töltés, Cigányfalva, Ceszora, Szombatság, — ennél nagyobb falu kevés van, de akad azért, mint Mezőgyán 25, Drascsek 30, Fugyi 48, Homrok 58, Geszt 70, Csefa 83 és Ugra 108 családfővel. Nem mondja az összeírás, mi az oka annak a feltűnő jelenségnek, hogy Pocsaj 64 lakosa nem lakik a falu 80 sessiót kitevő területén, telkeit nem is használja, hanem valahová a falu határába költözött át.

Ilyen nagyszámú jobbággyásra terjed ki az 1718.-i összeírás, amelynek célja, hogy megállapítsa és felsorolja, melyek a nagyváradi kincstári uradalom jobbággyainak urbariális szolgáltatási kötelezettségei. A conscriptionnak ebből a gazdasági jellegéből következik, hogy elsősorban a jobbággyok gazdasági életéről ad képet, de ezzel párhuzamosan mástermészetű adatokat is nyújt pl. az uradalom allodiális földjeiről és jövedelméről, a jobbággyok költözéséről, nemzetiségi összetételéről, kategóriáiról, az igazságszolgáltatási methodusról.

Az uradalomnak az összeírás idején földesúri jövedelme főként a jobbággyszolgáltatásokból van; allodiális földje és szőlője nincsen sok és ami van is, nagyrészt elvadult, műveletlen terület. Ami művelhető, bérbe van adva, hogy legalább a kilencedet meg hozza. A földesúr szokott jövedelmi forrásai:⁸ mézárszék, malomjog, vámok, vásárok, — az

⁸ Pfahler: Jus Georgicum Regni Hungariae. Keszthely, 1820.

egy bormérést kivéve — itt semmi jövedelmet nem hoznak. Földesúri mézárszék csak Magyar-Csékén volt, de most már ott sincs, mert nincsen mézáros és mert nem vásárolják a húst.⁴ A malmok használhatatlanok, düledezők, köveiket is ki kellene cserélni. Ezeket jó volna helyreállítani, mert szép jövedelmet hozhatnának — javasolja az összeírás. Az uradalom területén régente különféle vámokat szedtek, de ezek már megszűntek, csak Pocsajban jövedelmez még 50 rajnai forintot a vám, de régebben ez is 1000 frt-ot hozott. Vásárok is voltak a török időkben Ugrán, Cséfán, Magyar-Csékén, de ezek már régen megszűntek, még Váradon és Palotán sincsenek jövedelmet hozó vásárok. Hegyesen tartanak évente egyszer vásárt, de az semini hasznot nem hajt, legfeljebb csak az urasági bormérés számára kedvező alkalom. Tehát sem a földesúr, sem a jobbágy terményeinek nincs piacuk, még ha többet termelnek is saját szükségleteiknél. Ez a piacnélküliség súlyos hátrány akár a dunántúli, akár a felvidéki uradalmakkal szemben, amelyek aránylag könnyen találhattak piacot a határokon innen is, túl is.⁵

Számbavehető jövedelmi forrás csak a bormérés, amely az országos gyakorlat szerint szent Györgytől szent Mihályig, néha új évtől szent Mihályig a földesúré, szent Mihálytól szent Györgyig a falué. Kivételek persze vannak: egyes falvaknak nincsenek szőlőik, ezekben egész éven át a földesúr borát mérik,⁶ más falvak megváltják a kocsmajogot és saját borukat mérik az egész esztendőben. Földesúri jövedelemnek számít még az az évi 30 frt. is, amelyen a váradi Horváth Sámuel a 30 jobbágytelket kitevő Mészkerék pusztát bérlí. Horváth állatokat legeltet ott, bár az olyan mocsaras terület, hogy az állat esős időben alig tud megmaradni rajta.

Az uradalom falvai különböző birtokosokról szálltak a kincstárra, gyakran úgy, hogy azokat birtokosaiktól előbb a törökök vették el,⁷ Néhol — pl. Pocsajnál — a váradi püspökség vitalja is a birtokjogot. A falvak legnagyobb része Kornis és Zólyomi birtok volt, egyes falvakban az erdélyi fejedelem volt a földesúr, másokban a Ráday, Vér, Torma családok, néhánynál pedig már nem is emlékeznek a régi birtokosra.⁸ Az eltérő múlt következménye a tradíciók változatossága. Több falu régeb-

⁴ quia deest lanio nec emeretur caro.

⁵ Jármay Edit: A regéczi uradalom üzeme a XVIII. század első felében. Budapest, 1930. 66. l. és köv. és Csapody Csaba: Az Eszterházyak alsólendvai uradalmának gazdálkodása a XVIII. sz. első felében. Budapest, 1933. 39, 45, 48. és köv. l.

⁶ vinum eis imponitur.

⁷ ab his Turcae requisiverunt, deinceps ad Fiscum devoluta est.

⁸ haec possessio erat principatus non recordatur cuius.

ben különféle — valószínűleg a közeli hajdúvárosok hatását is mutató⁹ — nemesi jogokat és kiváltságokat élvezett, Erdély visszafoglalása óta azonban csak az egyes családok részére kiállított nemesi leveleket ismerték el. A nemesi jogok maradványa általában csak az a kiváltság, hogy az ilyen falvak pénzen válják meg a robotot, így a 83 lakosú Cséfa évi 150 r. frt.-on, a 108 lakosú Ugra ugyanannyin, a 25 lakosú Mezőgyán 50 magyar frt.-on, a 70 lakosú Geszt 120 frt.-on. Fugyi faluban vannak néhányan, akik egytelkes nemesek voltak,¹⁰ ezek loco laborum 30 frt.-ot fizetnek. Ezeken az összegeken természetesen csak a robot alól váltják meg magukat, a többi szolgáltatásokra ők is kötelesek.

A nemesi jogok más téren is éreztetik utóhatásukat: Mezőgyán lakosai pl. akik régen részt vettek a török elleni harcokban, 1 frt földadó lefizetése fejében szabadon költözhetnek.¹¹ Ez jelentékeny kiváltság, mert a szabad költözés ebben az időben országszerte szigorúan tilos¹² és Bihar megye külön is hozott 1711-ben költözési tilalmat. A szabad költözés országos eltiltását egyébként már ennek az egy uradalomnak viszonyai is megmagyarázzák, amennyiben híven szemléltetik, milyen nyugtalanul hullámzott a jobbágyosság a szatmári békét követő években.¹³ Alig van falu, amelyben szökött jobbágy ne akadna, néhol szinte megdöbbenő számmal. Néhány faluban a jövevények, advenák száma messze elmarad a szökött jobbágyoké mögött, ami természetesen elnéptelenedésre vezet. 2—3—5 fugitivus sok faluban van, Mezőgyánból 15-en szöktek meg, de a legvigasztalanabb képet Fekete Tó nyújtja, ahol a 8 megmaradt jobbággal szemben 42 családjával együtt megszökött. Egy részük már 10, 16, 20 évvel ezelőtt ment el, de a legtöbb csak 4 éve, tehát 1714-ben. Elhagyott telkeiket bozót növi be.¹⁴ Míg az erdélyi fejedelem volt a falu földesura, a lakosok csak a Várad és Erdély közötti posta közvetítésére voltak kötelezve. A kivándorlás egyik oka talán ennek a kiváltságos helyzetnek a megszűnése volt és elősegítette azt egy, a Bánffyakkal folytatott hosszadalmas birtokper is. A per mutatja, milyen nehéz helyzetben volt a jobbágy, ha nem jobbágyféllel állt szemben. Fekete Tó egy zálogba kapott kaszálóra kölcsönt adott a Bánffyoknak, de azok a kaszálót az íratokkal együtt erőszakkal visszafoglalták. A falu most hiába pereli őket, sem pénze nincs, sem kaszálója. Érdekes, hogy ebben a faluban is, a többiekben is majdnem minden esetben pontosan tudják,

⁹ Dr. Györffy István: A feketekőrösvölgyi magyarság települése. Bp. 1914.

¹⁰ qui nobiles unius sessionis armis servientes erant.

¹¹ Dum migrare volunt, deposito terragio uno floreno liberi dimittuntur.

¹² 1715/101. articulus.

¹³ Szekfű Gyula: Magyar történet VI. k. 182. l.

¹⁴ Desertae sessiones praespecificatorum fugitivorum dumetis et arboribus excrevere.

mikor és hová szökött a jobbágy. Sokan mennek Szatmár, Szabolcs és Békés megyébe, vagy Bihar megye más részeibe.

Első pillanatra különös, hogy a jobbágyok nagy része a szabadságharc befejezése, a békekötés után szökök meg — post revolutionem, post pacificationem, — amikor már régi telkén is nyugodtabb időket várhatott volna. A jelenséget megmagyarázza az 1715. évi 101. törvénycikk, amely eltiltja ugyan a szabad költözést, de ezzel párhuzamosan a földesuraknak is megtiltja, hogy újra követeljék a szabadságharc alatt másoktól már beszedett szolgáltatásokat és a még be nem szedetteknél is kiköti, hogy a földesúr azokat csak felerészben, úgy is csak részletekben szedheti be. A békekötés utáni tömeges szökéseknek tehát a még le nem csillapodott általános nyugtalanságon kívül az elmaradt szolgáltatások bekövetelése is okozója volt. Az elhagyott telkek vagy a *desertae sessiones* számát szaporították, vagy a többi jobbágyok osztották fel őket maguk között.

Amint a költözködési viszonyok az országos helyzetet tükrözik, olyan híven mutatja a jobbágyok nemzetiségi összetétele is az erdélyi részekben történt nagyméretű oláh bevándorlást.¹⁵ Az összeírás nem keresi, hogyan kerültek a jobbágyok az egyes falvakba, — az egy Pesterő falunál utal csak arra, hogy az új telepítés¹⁶ — csak megállapítja tárgyilagosan, kik vannak ott; de ezeken a régebben erősen magyar területeken magábanvéve az is sokat mond, hogy csak a váradi uradalom területén ekkor már három oláh vajdaságot találunk, a pappmezei, sergési és töltési vajdaságot. A vajdasági szervezet arra is enged következtetni, hogy nem is lassan, egyenként szivárogtak be az oláhok, hanem egyszerre nagyobb csapatokban telepedtek be a török háborúkban elpusztult magyarság és a vérengzéseiben önmagát felemészítő rácság üresen maradt helyére. A különböző évekből való urbariumok vizsgálatából a betelepedés időpontja is bizonyosan kitűnnék. Az uradalom 62 falvának ekkor már alig $\frac{1}{3}$ -a tiszta magyar. Egy későbbi, (1731) rendszerezőbb hajlamú összeírás már világosan elkülöníti a sík területen lakó magyar falvakat a vajdaságok oláh lakosaitól. Az 1718. évi összeírás ezeket még a pappmezei vajdaság falvaihoz sorolja, de a nevek — falu- és jobbágynevek — alapján könnyű a megkülönböztetés. A vajdaságok falvainak tipikus oláh neveivel: Tura Pasculj, Theodor Koszta, Elias Száva, Alexis Nyegro — szemben pl. a nagy Ugra falunak tiszta magyar lakosai vannak: Kis Péter, Szabó János, Decsi András, Szücs Pál stb. — A neveknél megfigyelhető az a furcsa szokás is, hogy egy embernek sokszor két neve van, pl. Laurentius Csorkos, alias Török Filep Flora. — Petrus Sturda, alias Rutzuly stb. Ta-

¹⁵ Bunyitay Vincze: Bihar megye oláhjai és a vallásunio. Bp. 1892. 30 és köv. l.

¹⁶ *sint loca deserta et primo neoreducta.*

lán a zavaros közállapotok utórezgése ez a kétnevűség, amikor sűrűn használtak álneveket. A keresztnév változtatásában pedig valószínűleg az az oláh babona nyilatkozik meg, amely szerint a súlyos beteg gyermeknek új nevet kell adni, hogy ne találjon rá a betegség. Sokan azután az új nevet halálukig megtartották.

Az oláh vajdák ebben az uradalomban is gyakorolják közvetítő szerepüket, amelynek fejében maguk adómentességét élveznek: ők szedik be a jobbágyoktól a szolgáltatásokat és ők adják át a földesúri közegeknek. Ebben az uradalomban az oláhok egyéb urbariális szolgáltatásaik mellett bizonyos számú ökörrel is tartoznak a földesúrnak; a pappmezei vajdaság 40—50 ökörrel tartozik évente, a másik kettő kevesebb. Az egyes falvakra azután a vajda rója ki, mennyi esik rájuk a vajdaság ökör adójából. — Gazdasági szerepén kívül a vajda alsóbbfokú bírósági fórumnak is számít kisebb jelentőségű perekben. Az egyes vajdaságokban 12—12 esküdt áll a vajda mellett, — ezekkel vándorbíróságot tart a falvakban, a legtöbb faluban félvényként. Amelyik fél nem nyugszik meg az ítéletben, az úriszékhez felebbezhet, ott végleges döntést kap. Nagyobb jelentőségű perekben és bűnügyekben csak az úriszék illetékes. A földesúri jövedelmeket tartja szem előtt az az utasítás, hogy a jobbágyokat börtön- és halálbüntetés helyett inkább pénzbüntetéssel sujtsák. A 6 frt.-ig terjedő pénzbírságokat a vajda és az esküdtek kapják, az azon felülieket a földesúr. — A falu bíróját a legtöbb esetben megjelöli az összeírás, de hatásköréről nem mond semmit, valószínűleg a vajda alantása a vajdaságok falvaiban.

Az uradalom jobbágyságában nemzetiégi megkülönböztetés nélkül falvanként három kategóriát találunk: a hereditariust, az advenát és az inquilinust. A hereditariust, az örökös jobbágyot tekinthetjük a falu régibb, állandó lakosságának az advenával, a jövevényel szemben, — az inquilinus pedig a zsellér, akinek nincsen telke és másnál dolgozik napszámban. Cséfa faluban az inquilinusok között is különbséget tesznek: külön rovatokba vezetik be az új és a régi zselléreket. Némelyik zsellérről csak annyit mondhat az összeírás: mendicat, koldul.

A jobbágyok adóalapot képező vagyonát a következő tételekben veszi számba az összeírás: ló, ökör, tehén, disznó, juh, kecske, méhkas, — telek, szőlő, kaszáló, szántóföld. Már ebből is kitűnik, hogy az uradalom jobbágysága kizárólag földműveléssel, esetleg még állattenyésztéssel foglalkozik. Amennyire az összeírásból megállapítható, a földet kétnyomásos rendszerben művelik, mert Homrok falunál külön felemlítik a háromnyomásos rendszer őszi vetését.¹⁷ A falvak közelében levő pusztá-

¹⁷ in autumno inseminant et metent.

ságokat földközösségben használják, de egyébként már minden jobbágy-
nak megvan a maga meghatározott számú földje és kaszálója.¹⁸

A termés falvanként nagyon különböző eredményeket mutat, ami a
megművelés intenzitásán kívül a termőföldek különbözőségéből is követ-
kezik. Összehasonlításokat nehéz tenni, mert a földek a különböző fal-
vakban különböző nagyságúak valószínűleg, — mégis feltételezve egy
nagyjában egységes területmértéket, a következő képet kapjuk : Sergésen
10 holdon 21 köből búzát termelnek, tehát holdanként 2 köblöt, — Ki-
gyiken 6 holdon 19 köblöt, tehát holdanként 3-at. A holdankénti 3 köből
általában a legjobb eredmény a homroki termés kivételével. Homrokon
a háromnyomású rendszer által 42 holdon 238 köből búza terem, tehát
holdanként kb. 6 köből. Átlagos a holdankénti 1—2 köből, pl. Alsó To-
pán 7 holdon 12 köből, Pesterőn 2 holdon 2 köből, Gavaresten 5 hol-
don 5 köből. De ennél sokkal rosszabb eredmények is vannak : Töltésen
10 holdon 7 1/2 köből, Ósiben 34 holdon 20 köből, Ürgetegen 19 holdon
12 köből stb. Szokatlanul rossz az ugrai termés : 83 holdon 41 1/2 köből,
tehát holdanként 1/2 köből. A búzán kívül még zabot termelnek és a
búzából is, zabból is kilencedet adnak. A tényleg bekövetelt mennyiség
azonban mindig több a kilencednél, pl. a mezőgyáni 138 köből búza
után 20 köblöt követelt az uradalom, vagy pénzben — a zabkilenceddel
együtt — 50 magyar forintot ; a cséfa 310 köből után 40 köblöt, vagy
pénzben 102 m. frt.-ot, a kimpányi 52 köből után meg éppen 10 köblöt.

Az állatállományról szembe tűnő, mennyire a szarvasmarha a fal-
vak legfontosabb háziállata. Van olyan falu is, (pl. Bucsun,) ahol egy ló
sincs, de 16 ökör és 26 tehén van. A 6 lakosú Pesterőn 2 ló, 6 ökör
és 7 tehén van, a 13 lakosú Strahoson 6 ló, 23 ökör, 22 tehén, a 30 la-
kosú Drascsékon 9 ló, 48 ökör, 57 tehén. A jobb gazdáknak 3—4 ökrük,
tehenük is van. Kaszálók arányában tartanak állatokat a falvak. Lege-
lőnek, kaszálónak szeretik felhasználni a szomszédos pusztaságokat, mint
Mezőgyán Gyentét és Vajont, Geszt Mátéházát és Attyast, a cséfaiak
Bogyoszlót, az ugraiak Peterdet és Kis-Ugrát. A ló és az ökör az igásro-
bolban rója le földesúri adóját.

Sertést is elég nagy számban tartanak a falvak, mert a legtöbbnek
van tölgyese, némelyiknek akkora, hogy termékeny évben 1.000 malac
felhizlalására is elegendő. Szurdokon 17 gazda 35 sertést tart, Fancsikán
13 gazda 32-öt, Kalotán 5 gazda 19-et, Cséfán 83 gazda 390-et. A ser-
tésadó a malactized, a decima porcorum, az ezen felülieket darabon-
ként 24 dénáron váltják meg, ha makkon hizottak, 12 dénáron, ha gye-

¹⁸ Tagányi Károly : A földközösség története Magyarországon. Magy. Gazdaságtört.
Szemle 1894. 199. l.

pen hizottak. Néhány falu ennek csak a felét fizeti: 12, illetőleg 6 dénárt. Ahol tölgyes van, ott a legtöbb helyen a gyepen hizlaltak után nem is fizetnek.

Juhot és kecskét kevés faluban tartanak, a legtöbb helyen a török idők óta nem tartják őket,¹⁹ ami oláh-lakta vidéken elég feltűnő és arra utal, hogy már felhagytak a félnomád pásztorkodással. Ahol van juh és kecske, ott kilencedet adnak belőlük, a kilenceden felülieket pedig 75 dénáron váltják meg. — Némely faluban foglalkozik egy-két jobbágy méhészettel is, kasonként ezután is kilencedet adnak. Ugyancsak kilencedet adnak a hüvelyesekből is, ahol hüvelyest vagy főzelékféléket termelnek. Általában a kilenced a szolgáltatások mértéke, de az uradalom szívesen egyezik bele abba, hogy a kilencedet pénzen váltsák meg. A 15 lakosú Cigányfalva hüvelyes-kilenced fejében 15 rajnai forintot fizet, a 12 lakosú Kabolcspatak inséges évben 4 magyar frt.-t, jól termőben 12 r. frt.-t. Az ilyen átlag-összeg esetenként előnyösebb lehetett a kilencednél, mert gyakori az a megjegyzés, hogy a falu azelőtt pénzmegváltást fizetett, most azonban újra a nónára szorították őket.²⁰ — Kivétel Fekete Tó falu; ez nem tartozik terménykilenceddel, mert nagyon távolesik.

A jobbágyszolgáltatások alapja a telek és annak hányadosai; telekadóval, robottal a telek nagyságának arányában tartozik a jobbágy. Az örökös jobbágyoknak és az advenáknak rendszerint megvan a maguk egész, fél, harmad vagy negyed telke és néptelen falvakban a zselléreknek is jut egy-egy telekrész. A szökések miatt sok a meg nem művelt, elhagyott telek, — az is előfordul, hogy a jobbágy szegénysége vagy öregsége miatt nem képes többé telke megművelésére. Ebben az esetben köteles azt másnak átadni.²¹ — Az egészszelkes jobbágy telke után 2 r. frt.-tal tartozik, a féltelkes 1 frt.-tal és így tovább. Az urbarium szerinti robot nagyon enyhe az országos állapotokhoz képest: egész telek után évi 12 nap, fél telek után 6 nap stb. Ez azonban csak az ideális norma, a legtöbbször szűkszávuán és őszintén megállapítja az összeírás, hogy ennyivel tartoznának, de dolgoznak, amint megparancsolják nekik.²² Sok falu panaszkodik is a túlsok robot miatt és maga az összeíró provizor is javasolja, hogy könnyítsenek pl. a szentandrásiai robotján. A robot általában aszerint ígás vagy kézi robot, amint a jobbágynek van, vagy nincs ígás állata, de távolabb lakóktól pl. a kalotaiaktól, ürgetegiektől, pesterőiektől csak kézi robotot követelnek. A robotot pénzen megváltó

¹⁹ oves et capras a tempore Turcico non habent.

²⁰ iam vero redacti sunt ad nonam.

²¹ Hoc etiam observatur, si nimis decrepitus vel pauper fuerit, ita, ut post quantitatem possessionis laborare non poterit, comperta veritate resignat alteri sessionem.

²² laborant, prout eis mandatur. — laborant pro libitu officialium.

falvak nincsenek kitéve a túlzásba vitt követeléseknek, azért jelent ez kiváltságos helyzetet, mint láttuk a volt nemesi helyeknél, Csfánál, Geszt-nél, Mezőgyánál. Pocsaj 64 lakosa a robotot a malactizeddel, mészárszékkal és borméréssel együtt 200 m. frt-on váltja meg, az 54 lakosú Homrok ugyanezeket együtt 100 r. frt-on. Egészen kivételes Pappmező helyzete: 10 lakosa minden egyéb szolgáltatást egésztelkenként 5 r. frt-on vált meg.

Az összeírás minden falunál külön hangsúlyozza, hogy más szolgáltatásokkal, pl. karácsonyi, szent Mihály- és szent György napi ajándékokkal nem tartoznak a jobbágyok,²³ bár a pappmezei dominiumban ezekre az alkalmakra régebben 25—25 dénárt adtak. — Ezek a tételek természetesen csak a földesúri jellegű szolgáltatásokat merítik ki, ezeken kívül állami adókat is fizetett a jobbágyság, köztük az 1715 óta súlyosan megnövekedett hadi adót. Egyetlen jövedelmi forrása ezzel szemben néhány faluban a félévi kocsmajog volt. A halászattal, piac hiányában, egyáltalában nem foglalkoznak, bár több falu mellett elfolyik a Kőrös, a Pecze patak, vagy más patakok, de nem halásznak bennük.²⁴ Lonkaszpré lakosai csak a kamarai tisztviselő szükségleteire fognak halakat, Töltés faluban pedig, ahol mégis halásznának a Réz hegység egy kis patakjában, a társbirtokos pusztítja ki a halakat. Néhány falunak tűzifa-erdeje is van, néhány pedig valamelyik közeli mocsárból nádat szokott kivágni. — Ipari foglalkozásnak egyetlen nyoma Magyar-Csékén van. Ennek a lakosai fazekasok. De ezek is földműveléssel foglalkoznak és a robotban is azt dolgozzák, amit éppen parancsolnak nekik.

A bevándorló oláhság kulturális fokához képest magábanvéve az is nagy eredmény, hogy az uradalom oláh jobbágyai is már földműveléssel foglalkoznak, — de a váradi uradalmat más uradalmakkal összehasonlítva feltűnik a mezőgazdaság differenciáltabb ágainak teljes hiánya. Míg pl. az alsólendvai és a regéczi uradalomban virágzott a szőlőművelés és számbevehető jövedelmi forrás volt a tejtermékek adója,²⁵ a váradi uradalomban kevés és gyenge bort termelnek és a tejjgazdálkodást nem is említik. A baromfityénysztésnek sincsen semmi nyoma. — Egészbevéve az 1718. évi összeírás azt a képet nyújtja az uradalom nagyrészben oláh jobbágyságáról, hogy piac hiányában családonként, vagy legalább is falvanként fedezték nagyon szerény szükségleteiket extenzív földművelésük termékeiből és hogy emberséges kamarai tisztviselők keze alatt az országos viszonyokhoz képest elviselhető terhek nehezédtek rájuk.

Könyi Mária.

²³ *ceterae datiae plane nullae.*

²⁴ *ubi pisces capi possent, si piscatores essent.*

²⁵ I. Jármay id. munka 40. és köv. l. és Csapody id. munka 46. és köv. l.